

Wszakże w ogólności wychowanie kobiet uboższej szlachty i mieszczan było w téj epoce bardzo zaniedbane; zaledwie setna umiała czytać, a tysięczna pisać. Kobiety nawet wyższych stanów gryzmoliły niegodziwie pod względem kaligrafii i ortografii. Przekonywają mię o tém listy kobiet pierwszych domów polskich, np. ks. Ostrogskich, Leszczyńskich, Radziwiłłów i t. p., które mam przed sobą.

Osobnych książek do nauki dziewcząt nie było w téj epoce. Po szkółkach elementarnych uczyły się czytać na tym samym elementarzu, co chłopcy, opuszczając łacinę. Po klasztorach uczyły się czytać na rozmaitych książkach ascetycznych, któremi biblioteczki zakonne napełnione były. Tylko Wizytki miały dla uczennic swoich własną grammatykę francuską: »Sposób łatwiejszego nauczania się po francusku do używania Ichmościom damom świeckim, w klasztorach krakowskim, warszawskim, lubelskim i wileńskim Panien zakonnych pod tytułem Nawiedzenia Maryi podany. Z zebraniem słów i przydatkiem rozmów bardzo potrzebnych i pożytecznych. Przez pomienione zakonnice od Nawiedzenia Najświętszej Panny Maryi klasztoru krakowskiego przedrukowany. W Krakowie w drukarni Kazimierza Jakowskiego, Typografa J. K. Mci. Roku Pańskiego 1768. 8vo stron 439. Dedykacya Wiktoryi Kalinowskiéj, starościance lełowskiéj. Kiedy pierwsza edycya téj, niezłej grammatyki francuskiéj wyszła, nie wiadomo mi.

Szkoły wyznawców obrządku wschodniego. Szkoły, Szkoly Dyzun-
tów. które w 11. i 12. wieku potomkowie Włodzimierza, księżęta ruscy, na Ukrainie, Podolu, Wołyniu i Rusi czerwonej założyli, zniszczyła zapewne nawała Tatarów, która kraje ruskie ujarzmiła.¹⁾ Książęta litewscy wypędziwszy Tatarów i zagarnąwszy Ruś, niemając sami szkół w kraju

¹⁾ Wszakże po monasterach i przy większych cerkwiach obrządku wschodniego, musiały być wciąż szkoły tego wyznania, bo przez całe niemal panowanie Jagiellonów w czynnościach urzędowych na Litwie, Ukrainie, Podolu, Wołyniu, i Rusi czerwonej panował język ruski, którego w szkołach polskich nieuczono.

Szkola lwowska.

Szkola ostrogska.

swojim, albo téż tylko gdzieś niegdzieś, niezaprowadzili ich zapewne dla wyznawców kościoła wschodniego w prowincjach zabranych.¹⁾ Ci więc nie mieli żadnej wyższej szkoły aż dopiero ku schyłkowi 16go. wieku. Pierwszą taką szkołę obrządku wschodniego założył w Lwowie około 1585 roku Arseniusz, metropolita Elesoński, przepisawszy jój plan nauk wykładać się mających. Później nieco (1595.), gdy unia kościoła wschodniego z zachodnim na synodzie brzeskim w Litwie i niektórych prowincjach przyległych stanęła, książę Konstanty Ostrogski naczelnik przeciwników téj unii, chcąc sprawę wiary prawosławnéj jak najskuteczniéj, to jest, przez wychowanie młodzieży poprzeć, założył dwie szkoły swojego wyznania, to jest *bracką* w Kijowie i wyższą w gniaździe swém ojczystem Ostrogu, nadawszy jój za uposażenie dwie wsie od Xięstwa Ostrogskiego Baklajowkę i Borysówkę i sprowadziwszy do niéj między innymi na rektora Erazma Smotryckiego, podstarościego kamienieckiego, uczonego Rusina i uczonego Greka Cyrylla, późniéj patriarchę konstantynopolińskiego.²⁾ W szkole ostrogskiéj uczono czytać, pisać,

¹⁾ Szkółki jednakże elementarne znajdowały się przy wielu cerkwiach. Czego w nich uczono, dowiadujemy się z listu pisanego za czasów króla Stefana do Dawida Chytreusza. „Scholas semper templis adjunctas habent, in illis triginta annorum juvenis prima litterarum rudimenta pueritiam docet. Literae ipsorum alphabeticae veteribus Graecis quam similimae sunt. Catechesi nulla utuntur, sed preculas ad beatam Virginem et D. Nicolaum in libris descriptas pueris proponunt. Symbolum tamen apostolorum verbis quibusdam immutatis addiscunt; huic adduntur hymni Davidis, quos illi nocturna versantque manu, versantque diurna.“

²⁾ „Inde Ostrogiae liberali effuso aere, non slavonicae duntaxat linguae, sed graecarum juxta, atque latinarum artium, erexit palaestram, in qua rutenam multam, qua nobilem, qua plebejam aluit juventutem. Caeterum videns dictum Erasmum Smotrycki, Vicecapitaneum Camenecensem, Ruthenos inter haud spernandum, autoritate sua tantum apud eum perfecit (Xiąże Ostrogski), ut relicto publico honore, ejus gymnasii rectorem subjerit. Cui etiam dignos labore census designavit, villasque insuper Baklajowka et Borysowka e ducatu Ostrogiensi adjecit.“ — Erasmus duos ha-

języka słowiańskiego, łacińskiego, greckiego i zapewne innych wiadomości. Szkoła atoli ostrogska nie musiała być w kwitnym bardzo stanie, gdy jęj założyciel Xzę Ostrogski zacięty nieprzyjaciel Jezuitów, wysełał z nięj na dalsze nauki młodzieź, np. swego krewnego Puzynę i Smotryckiego, syna Erazma Smotryckiego, do Jezuitów wileńskich. Zresztą jakikolwiek był stan nauk w szkole Ostrogskiej, niedługo ona trwała, potomkowie bowiem kcia Ostrogskiego przeszedłszy na łono kościoła katolickiego, oddali ją Jezuitom. Założoną ona téź była jedynie w celu oparcia się unii, niekształciła zatém młodzieży na przyszłych obywateli, ale na szermierzy prawosławnej wiary; jakoź wydała kilku takich szermierzy, np. Smotryckiego, który późnięj przeszedł pod chorągiew łacinników, Bazylego Szurawskiego, Chirę, Bałabana, biskupa łuckiego i kilku innych.

Szczęśliwszą była szkoła bracka w Kijowie; kwitnęła pod uczonym rektorem swoim Kisiem (1628. r.) a w roku 1632. — 35. wyniósł ją za przywilejem Władysława IV. do rzędu akademii Piotr Mohiła, metropolita. Pierwszym jęj rektorem był jakiś Oxenowicz.¹⁾ Urządzoną była zupełnie na wzór szkół jezuickich i zostawała w ręku czerńców. Nauczyciele jęj równie byli biegli w dysputach jak Jezuici. I tak np. gdy w roku 1645. wojewoda Tyszkiewicz, zaprowadził ostatnich do Kijowa, wyżej wspomniany Kisiel, professor téj akademii, dysputował z nimi przez całe trzy dni o różnicach wiary między kościołem łacińskim a greckim.²⁾ Byt akademii kijowskiej zapewniony

Szkoła kijowska.

bens filios, cum eos pro sua tenuitate, severa morum disciplina excoluisset, magistro e Graecia, per ducem dictum evocato Cyrillo ad Constantinopolitanam post evecto sedem in graecis latinisque litteris erudito, imbuendos tradidit. — Susza: Saulus et Paulus.

¹⁾ Patrz: „Sobor Kijowski schizmatycki 1640 r. złożony, Z ruskiego na język polski przez X. Kassjana Sakowicza przełożony. W Krakowie 1642. 4to. Rektor téj akademii nosił *policeę*, to jest znak godności archimandryty.

²⁾ Stanislaus Smiałkowicius S. J. anno 1646. 8. Junii publi-